

Alexandru Dâru

VARIETATEA DE OPOZIȚII „ACOPERITE” DE ANTITEZA NEGAȚIE-AFIRMAȚIE

Prin tradiție s-a stabilit că prin mijlocirea negației se exprimă un singur tip de opoziție – negativ-afirmativ. Mai mult, se obișnuiește a relația că prin mijlocirea operatorului negativității se descriu enunțurile negative „izolat” de cele asertive.

Faptul că studierea opoziției negativ-asertive (în continuare – ONA) se reduce în fond la examinarea contraargumentului opozitiv marcat ce conține componenta sau un marker negator s-ar explica și prin faptul că în lucrările de filosofie, psihologie, logică... se obișnuiește a utiliza numai termenul *negație* și acela doar cu sens de „contradictorieitate”.

De altfel afirmația din filosofie cum că în ONA prin contraelementul negativ se exprimă contrarietatea (противоположность) nu e chiar adevărat. O mărturisesc și unele forme negative la imperativ care pot avea și echivalente asertive. Compară, de exemplu: *Nu striga/ – nu țipa! – Vorbește normal. Nu scânci! – Taci! Nu te opri. – Continuă. Nu există. – Lipsește.*

În legătură cu aceasta apare în filosofie și logică problema așa-numitelor acte negative, problemă luată în discuție și de Gheorghe Ștefanov, ceea ce face să se pună problema dată în corelare, după opinia autorului acestui mod de tratare, cu noțiunile de „lipsă”, „omitere”, „evitare”, „retenție”, „reținere” etc. În urma examinării unor pilde dintr-o limbă naturală care, după opinia autorului, ar părea că îndreptătesc legitimitatea unui astfel de mod de tratare a aspectului semantic al elementului opozitiv negativ din opoziția negație-afirmație, autorul ajunge la concluzia de a supune îndoielii încercarea de a lua în discuție problema dată.

Autorul nu exclude însă o altă modalitate de a interpreta lucrurile. Și, de bună seamă, pare că ar fi necesar să se facă distincție dintre conținutul unei acțiuni – a unui eveniment sau a unei stări de lucruri – și descrierea acestui conținut – a expresiei lingvistice.

Cu toate că s-au întreprins mai multe încercări de a defini așa-numitele acte negative, ceea ce sub aspectul limbii ar însemna enunțuri prin care s-ar exprima „acțiuni negative”, acestea nu s-au încununat de succes. Și aceasta cu toată importanța pe care o îndeplinește în limbă opoziția negativ-afirmativă. De altfel, Gheorghe Ștefanov consideră că în ce privește limba naturală aici s-ar putea vorbi despre „acțiune opozitivă” [Ștefanov, p. 9].

Referindu-se la locuțiunea terminologică *acte negative*, Gheorghe Ștefanov în lucrarea menționată ține să relateze că în lucrările filosofice aceasta este mai des utilizată cu sensul „lipsă”, „omitere”, „evitare”, „reținere”, „dezaprobare”. De altfel, aceste numeroase denumiri-titluri (și acestea nici pe departe epuizabile) prin care sunt notate

așa-numitele acte negative (oposițiile exprimate prin ONA) se explică prin faptul că opoziția contrarie și/sau contradictorie, adică sensul acesteia, va depinde de semnificația asertivă a fondului împreună cu care se și formează cuplul ONA.

Or, se știe că opozițiile constituie esența structurii limbii, fapt menționat în mai multe rânduri de F. de Saussure. Anume pe opoziția negativ-afirmativă într-un fel sau altul se sprijină orice opoziție. Astfel că opoziția negativ-asertivă, manifestându-se la toate nivelele limbii, intră în corelare cu multiplele și variatele categorii gramaticale.

De altfel, urmează să fie subliniat faptul că opozițiile contradictorii nu există între subiect și predicat, în parte, ci în structura judecății (sau a formei de tip judicativ): „judecata ca atare, după cum subliniază Georgescu, este posibilă numai întrucât apare contradicția între subiectul ca identic cu sine și subiectul ca diferit de sine, contradicție ce apare numai prin punerea predicatului ca esență a subiectului” [Georgescu, p. 220].

Dar corelarea dintre subiect și predicat (agent și acțiune) se înscrie printre cele două modalități de bază de actualizare – nominativă și comunicativă – privind realizarea prin mijloace de limbă a principiului combinării. Cea mai simplă determinare, bazată pe principiul combinării, fundamentat pe corelarea a două substantive ce numesc două obiecte, în parte, la nivel denominativ, este cea apozitivă (d.e., *inginerul Vasile, Popa Oșlobanu, bunica Nastasia*). Dar aceste raporturi determinative, spre deosebire de altele, nu pot avea relații opozitive negative. De exemplu, nu se spune **inginerul nu (ne-) Vasile; *Popa nu (ne-) Oșlobanu; *bunica nu (ne-) Nastasia*. Deși aceste opoziții apar la îmbinări denominative determinative, construite cu adjective (a se compara: *apă (gazată / carbonizată / necarbonizată; lege constituțională / neconstituțională; supă gustoasă / negustoasă*).

Or, îmbinările mai sus înșirate, bazate pe relații apozitive, admit o asemenea opoziție la nivelul enunțiativ-comunicativ, aici ca element relațional apărând verbul copulativ (a se compara: *Vasile este inginer. – Vasile nu este inginer; Oșlobanu este popă. – Oșlobanu nu este popă; Nastasia este bunică. – Nastasia nu este bunică*). E vorba de relația de existențialitate, care este prezentă în tot felul de îmbinări, fapt menționat de Susov (Сусов, p. 59). De asemenea și despre *descripție* ca mod de actualizare (idem, p. 108 și urm.), la care se adaugă actualizarea *determinantă*, considerată complexă, și acestea pe fundalul actualizării neutre (ibidem).

Drept caracteristică (actualizare) atributivă un loc deosebit printre structurile actualizatoare, care pot admite ONA, poate servi de asemenea raportul de apartenență, acesta fiind reprezentat printr-un nume – substantiv la genitiv sau printr-un adjectiv pronominal, posesiv (d.e., *Grebla lui Ion, Grebla mea, Grebla vecinului, Grebla popei – Grebla este a lui Ion / a mea / a vecinului / a popei*)... Și în situațiile date numai structurile predicative pot corela cu structurile negative respective (a se comp.: *Grebla nu este a lui Ion; Grebla nu este a mea; Grebla nu e a vecinului; Grebla nu-i a popei*). Faptul acesta determină starea de lucruri din gramatica tradițională, conform căreia la determinative sunt trecute doar structurile asertive. Fără să ignorăm modalitatea de tratare tradițională, în articolul de față se va insista asupra necesității de a susține concepția conform căreia actualizarea este un fenomen mult mai cuprinzător decât s-a stabilit prin tradiție.

Există și îmbinări nominale a căror actualizare se manifestă numai sub aspectul asertiv (pozitiv). E cazul de grupări de tipul: *o casă, casa, casa ta, casa a doua, casa de dincolo, casa din deal, casă nouă, casă înaltă, casa lui Ion*. Deși în unele limbi, ca în (limba) rusă, de exemplu, unele din acestea ar părea că dispun și de aspecte negative (a se compara: *не твой дом; не второй дом; не новый дом; невысокий дом; не Ванин дом*). Lucrurile se explică prin faptul că verbul copulativ, verbul cu semnificație de existență, n-are forme speciale la indicativ prezent. Aceasta se observă ușor, comparând prezentul cu trecutul (cf., *не твой дом – дом был не твой; не второй дом – не был вторым домом, не новый дом – дом не был новым; не высокий дом – дом был невысоким*).

Tipurile de determinări actualizatoare, fiind destul de variate și diverse în aspectul lor asertiv, fac să se deosebească respectiv și multiple actualizatoare negative. Totodată, pare necesar a se sublinia că drept actualizatori speciali, neutri sub aspectul semnificației determinante, se deosebește grupa determinanților ca integratori ai numelui în text (GALR, *Сусов*) care sunt lipsiți de funcție atributivă atât sub aspect asertiv, cât și negativ.

Deci între determinanții actualizatori propriu-zisi și determinanții actualizatori atributivi și dinamici atât sub aspect asertiv, cât și negativ, ar părea că există deosebiri vădite, totuși uneori această deosebire nu este chiar atât de pronunțată. În parte, sunt trecute la determinanți propriu-zisi determinările cantitative, demonstrative etc. într-o serie de lucrări, printre care și GALR, *Сусов* ș.a.

Astfel că atunci când se vorbește despre actualizare, atât sub aspect asertiv, cât și negativ, urmează să se insiste asupra faptului că aceasta are loc atât la nivelul denominării (unui substantiv-obiect i se atribuie [„i se descoperă”] o trăsătură imanentă, asertivă și (/sau) negativă, cât și la nivel comunicativ-sintactic (subiectul se prezintă drept denumire a obiectului, iar predicatul – drept caracteristică (asertivă sau negativă) dinamică a acestui obiect (a se vedea, în parte, *Сусов*, p. 56).

Totodată actualizarea poate fi privită și din perspectiva aplicării reimei la temă, modalitate de tratare utilizată de Moskal'skaia. Modalitatea aceasta nu este însă acceptată de Susov.

De fapt, Susov, la enunțurile de tipul: *Pălăria e a lui Ion; Cartea e a mea; Vinul este din Georgia; Verigheta e de aur* etc., mai adăugând structuri de tipul: *Leipzig este un oraș mare. Vasile este docent. Ion este turc.*, încearcă totodată să întrevadă între ele și unele deosebiri (ibid., p. 62). Deosebirile, după opinia autorului, vin să se suprapună unor structuri relaționale comune. Or, deosebirile dintre tipurile de structuri asertive menționate le avem și în structurile negative ale acestora. A se compara: *Verigheta nu e de aur. – Vasile nu este docent; Vinul nu este din Georgia. – Leipzig nu este oraș mare; Pălăria nu e a lui Ion. – Ion nu e turc.*

Lucrurile se prezintă mult mai complicat în situațiile când verbul este polivalent. (Despre alte tipuri de raporturi în situații când structurile se construiesc cu verbul predicat polivalent a se vedea: *Сусов*, p. 64-65).

De altfel, despre modul de actualizare a numelui ne dăm mai bine seama în îmbinarea (în grupul) de cuvinte, după cum s-a menționat *supra*, deși în GALR se relatează

că determinantele asertive și negative sunt elementele prin care numele este integrator al numelui substantiv în enunț. Pur și simplu, urmează a se insista asupra faptului că în îmbinare se face mai bine simțit (actul) procesul de actualizare, determinantul, prezentându-se fie sub aspect asertiv, fie negativ.

Există o deosebire vădită între îmbinările substantivale și celelalte grupuri, întrucât cele substantivale cer o determinare atributivă, pe când celelalte – o determinare completivă.

E și natural că vor apărea nuanțe semantice diverse ce se vor obține în structurile, negativ marcate, interogative, prohibitive, deziderative, exclamative etc. și aceasta pe fundalul opozitiv al structurilor negativ-asertive cu verbul predicat la indicativ. Or, este necesar ca acestea, la rândul său, să fie corelate cu astfel de categorii adiacente ca modalitatea, intonația, timpul, accentul, comparația etc. În parte, dacă se vor compara două obiecte din perspectiva înălțimii, de ex., doi munți, se va constata că aceasta se poate face din două perspective: printr-un determinant asertiv sau prin negativ. A se compara: *Muntele A este mai înalt decât muntele B*, sau: *Muntele B nu este mai înalt decât muntele A*. De altfel, faptul că această opoziție poate fi redată și prin intermediul altor mijloace decât indicele demarcativ al negației, fapt ce, în cele din urmă, face ca la mijloacele de exprimare a opoziției negative să fie trecute și o serie de alte elemente lexicale. Chiar în pilda citată se consideră că am avea elemente negative ca, de exemplu: *Muntele B este mai puțin înalt decât muntele A*.

S-a relatat *supra* că printre verbele prin care se exprimă raporturi, inclusiv raporturi negative, un loc deosebit ocupă verbul copulativ *a fi* a cărui semnificație „existență” se conține în orice verb. Și totuși, se întâlnesc unele enunțuri compuse a căror transformare în negative pare a fi irealizabilă. De exemplu, enunțul: *Moșneagul a cules poama din care a făcut vin pe care la ținut trei ani într-un butoi de stejar pe care l-a dăruit rudelor care-l beau la zile mari*, pare a nu se lăsa transformat într-un enunț negativ. A se compara: **Moșneagul n-a cules poama din care n-a făcut vin pe care nu l-a ținut trei ani într-un butoi de stejar pe care nu l-a dăruit rudelor care nu-l beau de zile mari*. În general, urmează a se menționa că pe măsură ce se extind complinirile extensiv-explicative ale enunțului, cu atât mai dificilă se face posibilitatea transformării enunțului respectiv din enunț asertiv în enunț negativ. De altfel același lucru se poate spune și despre posibilitatea de transformare a unor enunțuri negative în asertive. A se compara: *Nu spera și nu ai teamă*. – **Speră și ai teamă*.

De altfel I. Susov vorbește despre partea periferică a enunțului reprezentată, în parte, prin poziția atributelor care sunt slab legate cu raporturile, inclusiv am spune, și raporturile negative dintre temă și remă. Atributele acestea prin poziția periferică, după opinia autorului, pot fi ușor omise fără se „deformeze” structura propoziției. Or, acestea, în cazurile date după convingerea autorului nu vor face parte din determinarea raportuală [Cycob, p. 68]. Deși și aici vom avea situații când prezența atributului va fi necesară pentru determinarea raportuală (de exemplu: *Nu beți apă crudă!*).

Actualizarea raportuală se află în corelare nemijlocită cu subordonarea dintre cuvintele autosemantice, căci actualizarea implică în mod obligator o determinare, iar aceasta implică în mod obligator un atribut, un verb-predicat, o complinire-extensiune.

Ceea ce urmează să fie subliniat este faptul că tipul de dependență-opoziție depinde de o serie întreagă de factori de diverse ordine. De exemplu, ONA va fi de un tip în situația textuală când verbul se află la prezent indicativ, de alt tip când se va afla la unul din timpurile trecute indicativ, la un al treilea când se va folosi pe lângă același verb la imperativ etc. A se compara: *El nu este. – El nu era. – El n-a fost. – Dacă n-ai fi fost. – De nu erai tu* etc.

Opoziția depinde de asemenea de caracterul clasei semantice a verbului. A se compara: *Șeful nu era; Muncitorii nu primise leafa; Nu țipați; Copilul nu doarme; Toți erau nemulțumiți; Nimeni nu era (mulțumit) liniștit; Nu călcați iarba! Zarzării n-au înflorit încă.* De altfel unele structuri negative presupun în mod obligatoriu unele compliniri, ca d.e., *Încă n-au înverzit copacii.* De fapt, nuanțele negativ-contrastive sunt determinate, în fond, de semnificația elementului opozitiv asertiv. Aceasta se poate ușor observa comparând sinonimele prin care sunt denumite modalitățile de opoziție contrastivă. În parte, dacă ne vom referi la noțiunea de „prohibiție”, vom stabili că una din semnificațiile de bază aici este noțiunea de „interzicere” – redată printr-o formă verbală negativă imperativă: *Nu striga! Nu vă înghesușiți! Nu călcați iarba!*

Astfel că prin substantive-noțiuni, în mod generalizator se redau astfel de noțiuni ca: *prohibiție, oprire, refuzare, renunțare, reprobățiune, repulsie, obiectare, suprimare, interzicere* ș.a.

Cât despre sinonimele noțiunii de „negație” („negare”) prin care am putea încerca să demonstrăm caracterul variat al tipurilor de opoziții negativ-asertive, acestea diferă între ele în conformitate cu tipul categorial al cuvântului însoțit de operatorul negativității. A se compara: *Nu e posibil; acțiune imposibilă; nonposibilitate ...*

Dar această diferență se poate obține și în cadrul aceleiași clase categoriale. În parte, prin diverse verbe la modul imperativ negativ se redau diferite semnificații privind reprobarea, refractarea, respingerea etc. se exprimă neacceptarea de către unul din conlocutori de a i se satisface o cerință, o doleanță, o propunere (la forma asertivă prin verbele respective fără operator negativ se exprimă o cerință, o doleanță, un deziderat, o solicitare). De exemplu, la rugămintea unui participant al dialogului – *Dați-mi și mie niște banane* – conlocutorul poate răspunde printr-un refuz: – *Nu-ți dau pentru că n-am nici eu (/pentru că n-am decât trei/ pentru că am numai trei).*

De exemplu, drept răspuns la o anumită propunere, în parte la o adunare a unei colectivități, se ia hotărârea de a nu aproba recomandarea respectivă: *Hotărârea propusă de conducere n-a fost acceptată (a fost respinsă) de adunare.* Or, bunăoară, prin verbul *a reține* poate fi redat sensul ce se conține într-o expresie verbală negativă de tipul: *Muncitorilor li s-a reținut (nu li s-a plătit) leafa.*

Prin construcția cu verbul *a interzice* se redă semnificația exprimată prin construcția verbală negativă *a permite, a da voie (cuiva)*, ca în enunțul: *Copiiilor nu li s-a dat voie (/nu li s-a permis) [li s-a interzis] să se scalde în râu.*

Există însă situații textuale când printr-o construcție negativă se exprimă o nuanță care este caracteristică unei subclase de unități lexicale ale aceleiași clase categoriale, destul de extinse. E vorba, în parte, de participiile verbelor, de obicei tranzitive la forma negativă. În asemenea cazuri marcherul negativ este prezentat prin operator-afix, ca de exemplu: *cal nepotcovit, ușă nevopsită, infractor nepedepsit, cântăreț neapreciat,*

popă netuns, câmp nearat, vin nefermentat etc. Prin asemenea determinante obiectului i se atribuie o caracteristică drept rezultat al faptului că acesta n-a suportat acțiunea numită de verbul prezentat prin participiul respectiv. În parte, în îmbinarea *ușă nevopsită* substantivul-obiect *ușă* este caracterizat prin determinantul *nevopsită* drept rezultat al faptului că obiectul *ușă* n-a fost vopsit; cântărețul din grupul *cântăreț neapreciat* este considerat drept neprețuit din motiv că activitatea sa de interpret muzical a fost trecută cu tăcerea de critica muzicală.

Asemănătoare cu acestea sunt adjectivele cu afix negativ. E vorba de determinantele de tipul: *neștiutor, nevertebrat, neștirbit, nereușit, nenorocos, neomenesc, nelimitat, neîndoielnic, neplăcut, neînfricoșat, neîntrerupt* etc. Drept marker al negativității în asemenea situații poate apărea de asemenea afixul sinonim *in-* cu variantele sale: *irațional, imortal, ireal, imobil, ireversibil, ireparabil, inorganic, imposibil* etc. Acestea, ca și multe altele, se conțin în anexele la lucrarea lui Constantin Dominte [p. 199-232].

Ele se află în raporturi opozitive antonimice, dat fiind că prin cuplurile contrastive (*neomenesc – omenesc, neplăcut – plăcut, imobil – mobil, irațional – rațional*) se epuizează paradigma semantică internă a unei anumite caracteristici, aceasta fiind numită de un substantiv format de la elementul opozitiv asertiv al cuplului opozitiv; de exemplu, se afirmă că prin cuplul opozitiv *irațional – rațional* se epuizează caracteristica semantică din perspectivele *raționalității*. E vorba, de fapt, de opozițiile contrarii: în parte, prin cuplul antonimic *neorganic – organic* se epuizează (sub aspectul înțelegerii limbii naturale) paradigma determinantilor prin care se prezintă obiectele din lumea ambiantă din perspectiva caracteristicii organice, căci lucrurile din lumea ce ne înconjoară pot fi sau organice sau neorganice.

Or, nu formează perechi opozitive cu ajutorul markerului negativității acele determinante care intră drept componente ale cuplurilor antonimice eteroradicale. Astfel, nu se spune **neurât – urât, *nemare – mare* dat fiind că există perechile: *urât – frumos; mare – mic*. Este adevărat că acestea pot forma perechi opozitive ocazionale cu *ne-*, dar ele nu constituie cupluri antonimice. E vorba de determinante incidentale de tipul: *neducător, necolor, nemare, nemort, nemândru, nerău, neromanic, neromânesc, netot, neunde, netare* (a se vedea Constantin Dominte „Anexe” la lucrarea citată). Sau de determinante exprimate prin adjective cu prefix negativ în îmbinări nomi-native de tipul: *caracter neromanic, cer nealbastru, oaie nețigaie, obicei nemoldovenesc* (a se vedea Дырул, p. 171-172).

Spre deosebire de perechile negativ-asertive cu caracter antonimic, fiind vorba de relații contrarii, determinantele de tipul *neromanic, nealbastru, nețigaie, nemoldovenesc* nu au drept echivalente anumite antonime ale acestora. Drept echivalent al determinantului *neromanic*, de exemplu, poate fi și *germanic, și slavon, și rus, și celtic, și ugrofin* etc., etc. Avem aici o situație asemănătoare situațiilor textuale cu (forme)le structurale predicativ-verbale însoțite de operatorul negativ. Avem în vedere, în parte, enunțurile de tipul *Ion nu citește* prin care se exclude doar că Ion ar citi: prin aceasta neexcluzându-se că persoana în cauză ar realiza orice altă acțiune *Ion cugetă/ cântă/ dansează* etc. sau pur și simplu ar șede fără să facă ceva. Se înțelege că situația textuală ar putea sugera o anumită idee, privind un anumit sens. De exemplu, enunțul imperativ

ar putea sugera o anumită idee, privind un anumit sens. De exemplu, enunțul imperativ negativ *Nu plânge!* echivalează ca sens cu enunțurile asertive: *Taci! Liniște-te.* Sau, de exemplu, enunțul *Nu mai este zăpadă* în anumite situații textuale poate să echivaleze cu enunțul asertiv: *Zăpada s-a evaporat/ a dispărut/ s-a topit.*

Pare a fi importantă utilizarea complinirilor-extensiuni (de fapt, cu ajutorul lor se și formează situația textuală respectivă), despre acestea vorbesc și varietățile privind tipurile de clasificări pe care le propun unii cercetători. În genere, atrage atenție asupra sa bogăția de mijloace privind exprimarea negației, aici unii autori incluzând și mijloacele de exprimare a diverselor opoziții paradigmatică ale categoriilor gramaticale adiacente cu care opoziția negativității corelează în diverse situații textuale. E vorba de modalitate, grade de comparație, semnificație orientativă a propoziției, intonație, temporalitate, cantitativitate, personalitate, semnificație categorială etc.

În parte, Barbu Berceanu, motivând modul de descriere a negației în corelație nemijlocită cu diversele categorii gramaticale prin faptul că a urmărit drept scop prezentarea categoriei logico-lingvistice a sistemului negațiilor în limba română, ține să sublinieze că „omul a avut întâi conștiința de logic, de adevărat, de real, de cunoscut, de realizat, de construit etc., fără care nu putea identifica – deși preexistau sau ar fi putut preexista – absurdul, falsul, irealul, necunoscutul, nerealizatul, neconstruitul etc.” [Berceanu, p. 13].

Referindu-se la definiția negației din *Enciclopedia filosofică* (vol. III) conform căreia negația este „act al gândirii, opus afirmației care unește doi termeni în raport de excludere”, Barbu Berceanu, face trimitere la Lucia Wald, care consideră că „trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități și procedee diferite” [Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18].

Referindu-se la noțiunile opozabile (opozitive) ca, de exemplu, *adevărat* și *fals*, *verosimil* și *neverosimil*, *probabil* și *improbabil*, toate acestea corelându-se cu opoziția *negație – afirmație*, B. Berceanu ține să sublinieze că „distanța dintre *adevărat* și *fals* e, desigur mai mare decât aceea dintre *verosimil* și *neverosimil* sau dintre *probabil* și *improbabil*” [Berceanu, p. 19].

Printre altele, ceea ce urmează a se sublinia este faptul că ONA se manifestă la toate nivelele limbii variind de la un caz la altul, modificându-și tipul de opoziție. În scopul diferențierii acestora (a opozițiilor) variază și marcherul lor de manifestare. De exemplu, un verb opozitiv flectiv are drept indice demarcabil al opoziției negative particula-adverb „*nu*”, pe când un adjectiv sau un participiu – particula-afix sau afixoid „*ne-/ in-/ contra-/ anti-*”, iar un substantiv – prepoziția „*fără*” (a se compara: *Copilul nu doarme; Copil nedezmierdat; Mireasă fără zestre; Mireasă care n-are zestre; Copil ce nu-i dezmiardat* etc. Mai mult, în funcție de înțelesul cuvântului subordonat cu aceeași semnificație categorială în structuri opozitiv-negative pot avea valori opozitive diverse (a se compara: *copil neastâmpărat – cer nealbastru*). De altfel, după cum se relatează în lucrările reprezentanților sintaxei semantice în parte (a se vedea M. Nikitin), esențele limbii reflectate de conștiința omului și reprezentate prin vocabularul limbii

naturale constau din două clase (categorii) de bază care se determină una prin alta. E vorba, pe de o parte, de clasa de cuvinte prin care sunt numite obiecte (lucruri) care au semne și pe de alta, cuvinte prin care sunt numite caracteristici (semne), prin acestea denumindu-se semnele prin care sunt denumite obiectele (a se vedea Никитин, p. 21).

Extrem de numeroase și variate sunt determinantele prin care se exprimă calitatea, cantitatea, demonstrativitatea, posesiunea, precum și o serie de caracteristici-atribute: temporale, spațiale, modale, cauzale, finale, instrumentale etc. La acestea, caracteristici de ordin denominativ, se mai adaugă numeroase caracteristici de ordin dinamic (a se compara: *câine deștept – câinele fugea; cal galopând – calul galopa; copil cuminte – copilul se joacă* etc.).

Dar ceea ce urmează a se sublinia este faptul că numeroasele caracteristici, atât statice, cât și dinamice, pot fi prezentate nu numai la forma asertivă, ci și la cea negativă (a se compara: *câinele latră – câinele nu latră; fasolele au fiert – fasolele n-au fiert; cal potcovit – cal nepotcovit; groapă adâncă – groapă neadâncă; text lizibil – text ilizibil* etc.).

De altfel, pare important a menționa faptul că nuanța privind opoziția negativă nu este aceeași pentru toate tipurile de caracteristici. Nuanța opusă celei asertive (negativitatea) diferă de la o clasă de determinante la alta, aceasta deosebindu-se și prin indicele *demarcativ* special (a se compara: *Fasolele nu sunt fierte – fasole nefierte; Calul nu este potcovit – Cal nepotcovit; Rana n-a fost tratată – Rană netratată; Mireasa nu are zestre – Mireasă fără zestre*).

Este important că atragem atenția asupra faptului că, în principiu, clasa substantivelor prin care este numită substanțialitatea, de regulă, nu dispun de formă negativă la adjective (e vorba, în principiu, de denumiri de lucruri, obiecte: *casă – *necasă; roată – *neroată; cămașă – *necămașă; mătură – *nemătură* etc.), acestea fiind singurele care având sens referențial, reflectă nemijlocit denotatul.

Un loc special ocupă totuși o serie de substantive prin care sunt numite noțiuni abstracte și termeni de tipul: *nonconformism, noncontradicție, nonconformist, nonsens, non existență, nonvaloare, nonviolență*.

După cum s-a menționat, pentru a diferenția și sub aspect formal nuanța opozitiv-negativă determinată de semnificația categorială a unității lexicale caracterizatoare se folosește particula-adverb [*nu*] pe lângă verbul la una din formele flexive (*Marea nu se zbuciumă, Ploaia n-a încetat; Copilul nu se joacă*); se folosește particula-afixală *ne-* pe lângă una din formele invariabile ale verbului numite și moduri impersonale (de ex.: *cal neîmblânzit, moară neferecată, Nemaifind trist*) unul din afixele negative (*ne-, in-, a-*) pe lângă adjective (de ex.: *observație nefondată, situație anormală, text ilizibil*); prin conjuncția coordonatoare negativă *nici* se îmbină propoziții negative sau părți negative ale propoziției (*Nici pe Dracul să-l vezi, nici cruce să-ți faci*); prin prepoziția *fără* se leagă o caracteristică exprimată printr-un substantiv (de ex.: *sanie fără zurgălăi*). Nu este întâmplător faptul că unii cercetători țin să menționeze că în unele lucrări opoziția negativ-asertivă este extrem de mult lărgită, diferențiindu-se numeroase și variate tipuri de negații. F. de Saussure, de altfel, ținea să sublinieze că în limbă

negativ *Nu plânge!* echivalează ca sens cu enunțurile asertive: *Taci! Liniște-te.* Sau, de exemplu, enunțul *Nu mai este zăpadă* în anumite situații textuale poate să echivaleze cu enunțul asertiv: *Zăpada s-a evaporat/ a dispărut/ s-a topit.*

Pare a fi importantă utilizarea complinirilor-extensiuni (de fapt, cu ajutorul lor se și formează situația textuală respectivă), despre acestea vorbesc și varietățile privind tipurile de clasificări pe care le propun unii cercetători. În genere, atrage atenție asupra sa bogăția de mijloace privind exprimarea negației, aici unii autori incluzând și mijloacele de exprimare a diverselor opoziții paradigmatică ale categoriilor gramaticale adiacente cu care opoziția negativității corelează în diverse situații textuale. E vorba de modalitate, grade de comparație, semnificație orientativă a propoziției, intonație, temporalitate, cantitativitate, personalitate, semnificație categorială etc.

În parte, Barbu Berceanu, motivând modul de descriere a negației în corelație nemijlocită cu diversele categorii gramaticale prin faptul că a urmărit drept scop prezentarea categoriei logico-lingvistice a sistemului negațiilor în limba română, ține să sublinieze că „omul a avut întâi conștiința de logic, de adevărat, de real, de cunoscut, de realizat, de construit etc., fără care nu putea identifica – deși preexistau sau ar fi putut preexista – absurdul, falsul, irealul, necunoscutul, nerealizatul, neconstruitul etc.” [Berceanu, p. 13].

Referindu-se la definiția negației din *Enciclopedia filosofică* (vol. III) conform căreia negația este „act al gândirii, opus afirmației care unește doi termeni în raport de excludere”, Barbu Berceanu, face trimitere la Lucia Wald, care consideră că „trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități și procedee diferite” [Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18].

Referindu-se la noțiunile opozabile (opozitive) ca, de exemplu, *adevărat și fals, verosimil și neverosimil, probabil și improbabil*, toate acestea corelându-se cu opoziția *negație – afirmație*, B. Berceanu ține să sublinieze că „distanța dintre *adevărat și fals* e, desigur, mai mare decât cea dintre *verosimil și neverosimil* sau dintre *probabil și improbabil*” [Berceanu, p. 19].

Printre altele, ceea ce urmează a se sublinia este faptul că ONA se manifestă la toate nivelele limbii variind de la un caz la altul, modificându-și tipul de opoziție. În scopul diferențierii acestora (a opozițiilor), variază și marcherul lor de manifestare. De exemplu, un verb opozitiv flectiv are drept indice demarcabil al opoziției negative particula-adverb „*nu*”, pe când un adjectiv sau un participiu – particula-afix sau afixoid „*ne-/ in-/ contra-/ anti-*”, iar un substantiv – prepoziția „*fără*” (a se compara: *Copilul nu doarme; Copil nedezmierdat; Mireasă fără zestre; Mireasă care n-are zestre; Copil ce nu-i dezmiardat* etc. Mai mult, în funcție de înțelesul cuvântului subordonat cu aceeași semnificație categorială în structuri opozitiv-negative pot avea valori opozitive diverse (a se compara: *copil neastâmpărat – cer nealbastru*). De altfel, după cum se relatează în lucrările reprezentanților sintaxei semantice în parte (a se vedea M. Nikitin), esențele limbii reflectate de conștiința omului și reprezentate prin vocabularul limbii naturale constau din două clase (categorii) de bază care se determină una prin alta. E vorba,

pe de o parte, de clasa de cuvinte prin care sunt numite obiecte (lucruri) care au semne și, pe de alta, cuvinte prin care sunt numite caracteristici (semne), prin acestea denu-
mându-se semnele prin care sunt denumite obiectele (a se vedea Никитин, p. 21).

Extrem de numeroase și variate sunt determinantele prin care se exprimă calitatea, cantitatea, demonstrativitatea, posesiunea, precum și o serie de caracteristici-atribute: temporale, spațiale, modale, cauzale, finale, instrumentale etc. La acestea, caracteristici de ordin denominativ, se mai adaugă numeroase caracteristici de ordin dinamic (a se compara: *câine deștept* – *câinele fugea*; *cal galopând* – *calul galopa*; *copil cuminte* – *copilul se joacă* etc.).

Dar ceea ce urmează a se sublinia este faptul că numeroasele caracteristici, atât statice, cât și dinamice, pot fi prezentate nu numai la forma asertivă, ci și la cea negativă (a se compara: *câinele latră* – *câinele nu latră*; *fasolele au fiert* – *fasolele n-au fiert*; *cal potcovit* – *cal nepotcovit*; *groapă adâncă* – *groapă neadâncă*; *text lizibil* – *text ilizibil* etc.).

De altfel, pare important a menționa faptul că nuanța privind opoziția negativă nu este aceeași pentru toate tipurile de caracteristici. Nuanța opusă celei asertive (negativitatea) diferă de la o clasă de determinante la alta, aceasta deosebindu-se și prin indicele *demarcativ* special (a se compara: *Fasolele nu sunt fierte* – *fasole nefierte*; *Calul nu este potcovit* – *Cal nepotcovit*; *Rana n-a fost tratată* – *Rană netratată*; *Mireasa nu are zestre* – *Mireasă fără zestre*).

Este important să atragem atenția asupra faptului că, în principiu, clasa substantivelor prin care este numită substanțialitatea, de regulă, nu dispun de formă negativă la adjective (e vorba, în principiu, de denumiri de lucruri, obiecte: *casă* – **necasă*; *roată* – **neroată*; *cămașă* – **necămașă*; *mătură* – **nemătură* etc.), acestea fiind singurele care având sens referențial, reflectă nemijlocit denotatul.

Un loc special ocupă totuși o serie de substantive prin care sunt numite noțiuni abstracte și termeni de tipul: *nonconformism*, *noncontradicție*, *nonconformist*, *nonsens*, *non existență*, *nonvaloare*, *nonviolență*.

După cum s-a menționat, pentru a diferenția și sub aspect formal nuanța opozitiv-negativă determinată de semnificația categorială a unității lexicale caracterizatoare se folosește particula-adverb [*nu*] pe lângă verbul la una din formele flexive (*Marea nu se zbugiumă*, *Ploaia n-a încetat*; *Copilul nu se joacă*); se folosește particula-afixală *ne-* pe lângă una din formele invariabile ale verbului numite și moduri impersonale (de ex.: *cal neîmblânzit*, *moară neferecată*, *Nemaifînd trist*) unul din afixele negative (*ne-*, *in-*, *a-*) pe lângă adjective (de ex.: *observație nefondată*, *situație anormală*, *text ilizibil*); prin conjuncția coordonatoare negativă *nici* se îmbină propoziții negative sau părți negative ale propoziției (*Nici pe Dracul să-l vezi*, *nici cruce să-ți faci*); prin prepoziția *fără* se leagă o caracteristică exprimată printr-un substantiv (de ex.: *sanie fără zurgălăi*). Nu este întâmplător faptul ca unii cercetători țin să menționeze că în unele lucrări opoziția negativ-asertivă este extrem de mult lărgită, diferențiindu-se numeroase și variate tipuri de negații. F. de Saussure, de altfel, ținea să sublinieze că în limbă nu există decât opoziții, acestea într-un mod sau altul conținând negație.

Printre altele, Barbu Berceanu, relatând că opoziția obținută cu ajutorul negației este prea mult lărgită, la rândul său vine să propună mai multe tipuri de opoziții negativ-asertive distingând o serie întreagă de asemenea tipuri de opoziții: „principala

împărțire a negațiilor cu valoare deopotrivă logică și lingvistică, este împărțirea dintre negațiile formulate direct (cuvânt unic – de ex., *a nega* – sau sintagmă – n. *lexicale*) cele cu formă lingvistică proprie, distinctă de cea a conceptelor pozitive negate (n. *categorice*, n. *principiale* ori n. *formale*) și negațiile fără formă lingvistică proprie, negații deduse din context (note incidentale)...” [Berceanu, p. 25-26].

La rândul lor, negațiile categorice pot fi împărțite, conform opiniei autorului:

– după conținut: n. care neagă formația lingvistică căreia i se alătură (n. *proprie*...), n. care redau antonimul acelei formații (n. *antonime*), note care, invers, îi neagă antonimul (...) deci având în realitate, un aspect pozitiv – și n. de exclusivitate (...);

– după gradul lor de relativitate: note cu valoare proprie ori n. *suficiente*, n. *condiționate*, n. *de întărire* și n. *explicative*.

– după valoarea lor gramaticală: n. negând predicția, având deci funcție sintactică proprie (n. *predicative*, n. *gramaticale* ori *totale*) cele din propoziție care nu au asemenea funcție (n. *nepredicative*, acestea împărțindu-se după părțile propoziției pe care le neagă: n. *nominale*, n. *atributive*, și n. *completive*), n. ce răspund la întrebările interlocutorului (n. – *răspuns*), n. fără funcții sintactice (n. – *interjecții*) și n. *comune*.

– după valoarea lor fonetică: n. *locuțiuni*, n. *cuvinte* și n. *morfeme* (prefixe, sufixe, accente etc.).

– după criteriul topic: n. *antepuse*, incl. prefixe și n. *postpuse*, incl. *sufixe*” [Berceanu, p. 26].

Teza cum că negația – elementul marcat al ONA – ar fi extrem de mult lărgit în unele lucrări, după cum relatează Barbu Berceanu, se datorește, în mare, faptului că markerul negativității vine să schimbe de fiecare dată în mod radical tipul de opoziție, în dependență de o serie întregă de factori de ordin semantic și (sintactic) gramatical. De exemplu, în funcție de semantica și/sau modul verbului elementul opozitiv negativ poate exprima:

– raporturi contradictorii (*Privighetoarea cântă. – Privighetoarea nu cântă; Elevul scrie. – Elevul nu scrie; Ceasul merge. – Ceasul nu merge*);

– raporturi-lipsă (/ neexistență) (de ex.: *Vecinul era acasă. – Vecinul nu era acasă; Petrea este. – Petrea nu este*);

– raporturi privative (/privație) (de ex.: *Cerșetorul avea destui bani. – Cerșetorul nu avea de loc bani; Vecinul dispune de mijloace. – Vecinul nu dispune de mijloace*);

– raporturi prohibitive (de ex.: *Ion strigă. – Ion, nu striga; Copilul plânge. – Copile, nu plânge!*).

Elementele opozitiv-negative, sub aspect semantic, cresc sensibil pe contul antonimelor eteroradicale. Cu alte cuvinte, la numărul componentelor (/elementelor) negative sunt trecute elementele opozitive ale cuplurilor antonime formate de la alte radicale decât elementele asertive (de exemplu: *groapă adâncă – groapă în față* echivalentă cu *groapă neadâncă; plop înalt – plop jos*, echivalent cu *plop neînalt; câine blând – câine rău*, echivalent ca sens cu îmbinarea *câine neblând*).

La apariția unei astfel de concepții au putut contribui cuplurile antonimice ale căror elemente opozitive, formal asertive, au sens negativ și, invers, elementele opozitive formal negative care sub aspect semantic dispun de sens pozitiv. Este vorba

de astfel de perechi opozitive ca, de exemplu, *carne alterată* – *carne nealterată*; *funcționar coruptibil* – *funcționar necoruptibil*; *copil capricios* – *copil necapricios*; *cetățean vinovat* – *cetățean nevinovat* etc.

S-a relatat *supra* că tipurile de opoziții obținute prin intermediul markerului negativității, în funcție de semnificația categorială, dar și de înțelesul semantic al unității lexicale pe lângă care acesta este utilizat, diferă de la o situație textuală la alta: s-a menționat, în parte, că particula-adverb „*nu*” este utilizată înaintea verbului, ca afixele „*ne-*”, „*in-*” – pe lângă adjective și participii, „*non*”, „*fără*” – pe lângă substantive, „*nici*” – pe lângă unele componente omogene ale enunțului etc. Un loc specific printre mijloacele marcării negativității ocupă așa-numitele substitute negative de tipul *nimeni*, *nimic*, *nicăieri*, *nicicum*, *niciodată* care cumulează, de regulă, câteva funcții: îndeplinind funcția de nume sau de adverb, nedisponând de semnificație referențială, în diverse limbi, substitutul negativității se comportă în mod diferit în diverse limbi: în unele limbi ele îndeplinind funcția de actant sau circumstant își asumă și funcția de operator al negativității propoziției, în altele – doar funcția de actant sau circumstanță. Și, totuși, particula-adverb „*nu*” este operatorul general de bază al negativității care poate fi utilizat nu numai pe lângă verbe, ci și pe lângă orice element categorial al enunțului. *A plecat la piață nu Ion, ci fratele lui.* E vorba, în fond, de problema privind relațiile tema-rematice ale enunțului ca în cazul dat, de problema așa numitor propoziții total-negative și parțial-negative. A se compara: *N-au venit toți.* – *Au venit nu toți.*

Un rol deosebit în atragerea asupra sa a indicelui demarcativ al negativității îndeplinesc adverbele de diferită orientare semnificativă. De exemplu, în enunțul *Carul lui Nicolae nu merge repede* nu se neagă acțiunea *a merge* în genere, se atrage doar atenția că mișcarea carului ar fi grăbită. Sau, de exemplu, în enunțul *Nicolae n-a venit dimineață, ci după amiază* nu se neagă faptul că Nicolae ar fi venit în genere, ci că el a venit dimineața. Enunțurile în cauză pot apare cu valoare asertivă atât ca formă, cât și ca sens. A se compara: *Carul lui Nicolae merge încet. Nicolae a venit după amiază, deși intenționa să vină dimineața.*

Printre acestea un loc deosebit ocupă adverbele de gradație care fac parte organică cu semantica verbului asemănându-se într-un fel cu gradele de comparație la adjective. A se compara: *Vasile se grăbește foarte tare./ Vasile nu se grăbește prea tare.* – *Vasile este foarte grăbit./ Vasile nu este foarte grăbit...* În alți termeni s-ar putea spune că e vorba de actanții și circumstanțele care prin semantica lor conțin o nuanță cantitativă.

De altfel, actanții și circumstanțele care în înțelesul lor semantic conțin o nuanță cantitativă (de cantitate) sunt cel mai strâns legate de conținutul verbului predicativ și atrag asupra lor indicele demarcativ negativ când enunțul poartă aspect negativ. De exemplu, în enunțul *Nu s-au întors toți de la război*, deși indicele demarcativ *nu* stă înaintea verbului predicativ (*s-au întors*), actantul *toți*, conținând sensul de cantitate, atrage asupra sa operatorul negativității predicative, astfel că propoziția dată poate fi etichetată și drept asertivă (cf.: *Nu toți s-au întors de la război*). A se compara de asemenea: *Nu se cultivă peste tot în Ucraina vița de vie.* – *Vița de vie se cultivă nu peste tot în Ucraina.* Aceasta se referă și la alte circumstanțe (de ex.: *Elevul nu învățase bine poezia; Lupul nu fugea tare repede/ iute/ zorit.*

Dar cu prefixul *non-* apar și formațiuni nu numai substantivale, ci și adjectivale, ca, de exemplu, *nonbelligerant, noncomputațional, nonfigurativ, nonreflexiv* etc.

De altfel, o serie de formațiuni se pot construi cu diverse prefixe sau prefixoide negative, fiind împrumutate din izvoare diferite (de ex.: *inoportun, netransportabil, contraargument* etc.).

Uneori acestea devin chiar denumiri ale unor curente în știință (acestea pot fi împrumuturi și nu formații cu prefix (/prefixoid) ca, de exemplu, *aglosie, agnosticism*, mai ales numeroși termeni medicali. Aceasta s-ar explica prin faptul că prin astfel de termeni sunt denumite boli prin care se denotă nefuncționarea unui organ, lipsa acestuia, ieșirea lui din funcțiune, acestea întrunite fiind printr-unul din termenii generalizatori: *anomalie, anormalitate, atrofie*.

E vorba de termeni medicali ca, de exemplu: *anacuzie* – ‘pierderea auzului’/ ‘lipsa auzului’; *anodont* – ‘lipsit de dinți’; *anandrie* – ‘neputinciozitate; *asparaghel* – ‘chel’; *anorexie* – ‘lipsit de poftă de mâncare; *anosmie* – cel ce și-a pierdut senzația de miros etc.

Printre formațiile cu afixe negative, un loc însemnat ocupă substantivele create de la verbele însoțite de operatorul negativității, prin substantivele date exprimându-se noțiuni abstracte mai vechi și mai noi (de ex.: *neînțelegere* < *a nu înțelege*; *neîncredere* < *a nu crede*; *necurmare* < *a nu curma*; *necondiționare* < *a nu condiționa*; *nedefinire* < *a nu defini*; *nedeterminare* < *a nu determina* etc.).

Astfel că la semnificația substantivelor cu markerul negativității, pe lângă sensul categorial (când este utilizat ca unitate lexicală cu valoare referențială), se mai adaugă și sensul opozitiv pe care-l capătă termenul marcat negativ în opoziție cu termenul asertiv.

După cum s-a relatat *supra*, deși la început opoziția negativ-asertivă se mai simțea în unele cupluri negativ-asertive, mai târziu corelarea dintre contraelementele acestora se face mai puțin simțită, dispărând chiar, astfel că elementul cu indicele demarcativ devine un termen obișnuit (a se vedea, în parte, termenii medicali, menționați *supra*, prin care sunt denumite boli sau stări ale omului ce indică atrofierea sau ieșirea din funcțiune a unui organ al lui [tip: *anandrie, anosmie, anacuzie* etc.]).

Mai sus se atrăgea atenție asupra faptului că diferențierea diverselor tipuri de opoziții negativ-asertive sunt marcate nu numai sub aspectul sensului, ci și din perspectiva indicelui demarcativ. În parte, se relatează că este utilizată particula-adverb [*nu*] înaintea formelor verbale, precum și a diverselor tipuri de predicate, inclusiv a predicatelor nominale (de ex.: *Copilul nu râde; Copilul nu e vesel; Ciorba nu este fiartă*), înaintea formelor imperative verbale (de ex.: *Nu țipa la copil! Nu călcați iarba! Nu bateți animalele*), este utilizat unul din afixele negației de tipul: *ne-, in-, a-, contra-* ș.a. pe lângă adjective sau adverbe, dintre ele, *ne-* utilizându-se și pe lângă formele absolute ale verbului (de ex.: *animale neadăpate; copil neîngrijit; situație inoportună; text ilizibil; teză contradictorie* etc.); sunt folosite *fără* și *non-* înaintea substantivelor cu funcție determinativă (de ex.: *copii fără părinți, nuntă fără muzică*)... Mai mult, diverși indici demarcativi de orientare negativă sunt utilizați pentru diferențierea funcțională a diferitor forme ale unității lexicale cu aceeași semnificație categorială (a se compara: *Cum n-oi mai fi pribeag... – Nemaifiind pribeag de atunci înainte...*).

Numărul tipurilor de opoziții obținute prin mijlocirea indicilor negativ-opozitivi crește și pe contul faptului că la opoziția negativă propriu-zisă se adaugă diversele nuanțe pe care le capătă contraelementul negativ marcat în urma îmbinării cu actanții și circumstanțele aplicate predicatului respectiv, precum și de la diversele semnificații ale opozițiilor paradigmatică ale diverselor categorii gramaticale adiacente. De aici și încercările de a include negația și aserțiunea ca elemente extreme ale categoriei modalității, ca negație cu diferite grade de intensitate, drept diverse modalități de respingere: refuzare, neacceptare, refuz, recuzare, blamare, neaprobare etc.

Citând din Enciclopedia filosofică (v. III) definiția negației drept „act al gândirii, opus afirmației care unește doi termeni în raport de excludere” (apud Berceanu, p. 14), subliniind totodată că trăsătura semantică distinctivă a negației conferă noțiunii o nuanță de concretizare sau de individualizare ca efect al faptului că negarea, contestarea sau opoziția se pot manifesta prin modalități și procedee diferite” (Lucia Wald, p. 173, apud Berceanu, p. 18), relatăm totodată că „distanța dintre *adevărat* și *fals* e, desigur, mai mare decât aceea dintre *verosimil* și *neverosimil* sau dintre *probabil* și *improbabil*” [Berceanu, p. 1].

Nu mai vorbim despre faptul că în multe din lucrări numărul de tipuri de opoziții crește pe contul corelării negației cu diverse semnificații ale opozițiilor paradigmatică ale diferitor categorii gramaticale adiacente, prin corelarea cu diferite modalități de respingere (refuzare, neacceptare, refuz, recuzare, blamare, neaprobare etc.). E vorba, în parte, de numeroase și variate răspunsuri negative obținute prin mijloace diferite, inclusiv, prin multiple frazeologisme (a se vedea, în parte, op. cit., p. 47-48). După autorul citat ar fi vorba de forma de „pseudonegație” care „se realizează prin formulări gramaticale nespecifice (*a face abstracție de*, *a lipsi [ori lipsit] de*, *a priva [ori privat] de*, *a sărăci [ori sărac] de*” etc. (op. cit., p. 77).

Mai mult, sensul de lipsă parțială care, după cum s-a relatat, poate fi redat și prin intermediul indicilor negativității, după opinia lui B. Berceanu, se poate reprezenta de la caz la caz prin substantive ca *boală*, *criză*, *defect*, *hachiță*, *cusur*, *imperfecție* etc. și „concretizate” aceste nume iau ca atribut numele obiectului la care se referă (la genitiv ori introdus prin *de*) sau adjectivul calității negate (*boala secolului*, *criza de poezie*, *cusurul meu*, *imperfecțiune juridică*); similar, lipsă totală ce numește de la caz la caz, *absență*, *goliciune*, *penurie*, (*absența mea*, *goliciunea spirituală*, *penurie de hârtie* etc.) (op. cit., p. 79).

Faptul că prin negație se exprimă lipsă, cuvintele cu acest sens, chiar unele caracteristici de tipul *chior*, *chel*, *olog*, *spân*, *șchiop* etc. (a se vedea tot acolo) sunt trecute de autorul citat la elementele opozitive negative, deși elemente opozitive asertive ale unor astfel de caracteristici (**nechior*, **nechel*, **neolog*, **nespân*, **neșchiop*) nu sunt utilizate în limbă întrucât omosemele lor sunt stări (caracteristici) obișnuite ale omului. De exemplu, drept contraelement opozitiv al lui *chior* este de fapt orice om normal care vede (e o trăsătură obișnuită a unui om normal), sau, de pildă, drept element opozitiv (sub aspect semantic) al caracteristicii *chel* a unui bărbat ar fi determinarea oricărei persoane de genul masculin căruia îi crește păr pe cap, trăsătură obișnuită etc.

De fapt, pe lângă diferențierea tipurilor de opoziții negativ-asertive, determinate de nivelele denominativ-substantivale, atributiv-adjectivale, predicativ-verbale, acestea corelează cu o serie de forme opozitive paradigmaticale ale diferitor categorii gramaticale (modalitate, temporalitate, gradație, trepte de comparație etc.), astfel că se obișnuiește a vorbi despre negație forte, slabă etc., negație incertă și restrictivă (a se vedea, în parte, op. citată, p. 80-81), de negație cu (de) aproximație, negație atenuată, negații graduante, negație cvasicompletă (op. cit., p. 82). Prin aceasta sunt depășite esențial cadrele opoziției negativ-asertive ale categoriei în cauză, aici incluzându-se multe din acele conținuturi-semnificații care într-un fel sau altul decurg sau sunt determinate de raportul contrariu sau contrastiv.

Dat fiind că ONA interferează toate nivelele limbii și forma negativă a predicatului, într-un mod sau altul, este corelată, ca și în situația predicatului asertiv cu diverșii actanți și circumstanțe ale enunțului, este foarte greu a determina limitele și variantele opoziției negativ-afirmative.

Întrucât aici intervine întru totul aspectul semantic, iar acesta poate fi redat prin cele mai diferite modalități, în definirea ONA dificultăți apar la fiecare pas: forma negativă a predicatului, într-un mod sau altul, este corelată, ca și în situația predicatului asertiv, cu toți actanții și circumstanțele enunțului.

Într-un dialog, drept răspuns negativ, în parte, pot fi folosite cele mai diferite mijloace. Drept indici demarcativi ai negativității, împreună cu elementele lexicale care prin formă și funcție se aseamănă cu diversele părți de vorbire (particule-adverbe, pronume negative, adverbe negative, prepoziții, conjuncții etc., ca de exemplu, *nu, ba, ba nu, nimeni, nimic, nicăieri, nicicum, fără, nici* etc. sunt utilizate cele mai variate mijloace inclusiv, multiple frazeologisme: *În niciun caz; La Paștele calului; Doamne ferește! Știi că-mi plăci; Nici să nu te-aud; Las-o baltă; Vezi-ți de treabă* etc., etc. (Acestea sunt citate printre altele de Barbu Berceanu în op. cit., p. 47-48).

De altfel, chiar semnificația prin care este reprezentată denumirea nominală a nihilării în genere este desecată în mai multe sensuri în conformitate cu textul conținutal respectiv. A se compara: *abolire, condamnare, denegare, dezaprobare, eliminare, evitare, interzicere, împiedicare, înlăturare, neacceptare, neaprobare, obiectare, omitere, oprire, privațiune, prohibiție, recuzare, refractare, refuzare, renegare, renunțare, reprehensiune, reprobațiune, repudiere, repulsie, reținere, sancționare, stigmatizare, suprimare* etc. După cum se poate constata, afară de sensul comun de „respingere” fiecare termen, pe lângă faptul că prin el se neagă ceva, se respinge, totodată, se invocă anumite obiecții prin care vorbitorul își confirmă părerea, își precizează poziția. În parte, prin substantivul *condamnare* pe lângă sensul de „nihilare” se mai redă și înțelesul de pedepsire, de osândire; la termenul *dezmințire* se mai adaugă și sensul de a se considera drept fals ceea ce s-a afirmat de conlocutor; la termenul *eliminare* – se plusează sensul de ‘a scoate’, de ‘a îndepărta’; la substantivul *interzicere* – înțelesul de a opri pe cineva de la ceva; la noțiunea *neacceptare* – sensul de ‘a nu fi de acord cu ceva’ etc.

De altfel, despre multiplele varietăți de ONA mărturisesc și substantivele cu prefix negativ create de la verbele însoțite de operatorul negativității, acestea exprimând noțiuni abstracte mai vechi și mai noi (de ex.: *neînțelegere* < *a nu înțelege*; *necredință* < *a nu crede*).

Astfel că semnificația opoziției negativității chiar în cadrul cuvintelor substantive este determinată de sensul categorial al cuvântului însoțit de indicele demarcabil al contrarietății sau al contradictoriei (a se compara: *copil ce nu doarme – copil nedormit; sanie ce nu are zurgălăi – sanie fără zurgălăi*). Dar varietatea tipurilor de opoziții va depinde în fond de faptul, dacă unitatea lexicală marcată prin indicele negativității va ține funcțional de clasa cuvintelor determinante.

Vorba e că determinantul impune opoziția negativității raportului de determinare (*Căinele nu latră/ n-a lătrat; Calul nu este potcovit, Cal nepotcovit; Mireasă ce n-are zestre, Mireasă fără zestre; Bolnavul nici nu bea, nici nu mănâncă* etc.). Cuvintele care sunt determinate, având semnificație referențială pot obține opoziția negativ-afirmativă prin contrapunerea a înseși cuvintelor opozitive respective (a se compara: *necredință – credință, neînțelegere – înțelegere, infidelitate – fidelitate, nonsens – sens, contrapunere – opunere* etc.). Acestea conținând concomitent atât înțeles referențial, cât și semnificație determinant-negativă (semnificația categorial-referențială „alterată” de operatorul negativității) reprezintă noțiuni plurivalente ca, de altfel, și multe cuvinte compuse în genere.

Mai mult, destul de complicate se dovedesc a fi contraelementele marcate prin indicele negativității ale cuvintelor complexe asertive (cf.: *credință în Buda – necredință în Buda*).

* * *

Înșirarea numeroaselor situații diferențiatoare a tipurilor de ONA poate fi continuată, motivele fenomenului în cauză dovedindu-se a fi aceleași. Vorba e că opoziția realizată cu diverși indici de contrarietate și de contradicție se manifestă la toate nivelele limbii și în funcție de semnificația categorială a unității lexicale subordonate și de înțelesul semantic al acesteia se modifică și markerul ei opozitiv, el variind de la un caz textual la altul.

Referințe bibliografice

1. Ștefanov Gheorghe. *Negative Acts?* // Analele Universității București (Logică și Filozofie). Anul LIX, 2010.
2. Georgescu Stefan-Dominte. *Hegel despre negație și contradicție* // Probleme de logică, vol. XIII. București, 2010.
3. Сусов И. П. *Семантическая структура предложения*. Tula, 1973.
4. Москальская О. И. *Грамматика текста*. Moscova, 1981.
5. Dominte Constantin. *Negația în limba română*. București, 2003.
6. Дырул А. М. *Негативно-аффирмативные противопоставления*. Chișinău, 1986.
7. GALR – *Gramatica limbii române*, vol. I, II. București, 2005.
8. Berceanu Barbu B. *Negația. Sistemul negațiilor în limba română*. București, 1999.
9. Никитин М. В. *Основы лингвистической теории значения*. Moscova, 1988.
10. Wald Lucia, Slușanschi Dan. *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene*. București, 1987.

Institutul de Filologie
(Chișinău)